

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ЗА НАСЛІДКАМИ РОЗГЛЯДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ

Стаття присвячена теоретичному дослідженню повноважень суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги. Проаналізовані основні повноваження суду апеляційної інстанції при зміні вироку або ухвали суду, скасуванні вироку чи ухвали і призначенні нового розгляду в суді першої інстанції та ухваленні судових рішень судом апеляційної інстанції.

Ключові слова: провадження в суді апеляційної інстанції, розгляд апеляційної скарги, зміна вироку або ухвали суду судом апеляційної інстанції.

Статья посвящена теоретическому исследованию полномочий суда апелляционной инстанции по результатам рассмотрения апелляционной жалобы. Проанализированы основные полномочия суда апелляционной инстанции при изменении приговора или определения суда, отмене приговора или определения и назначении нового рассмотрения в суде первой инстанции и постановлении судебных решений судом апелляционной инстанции.

Ключевые слова: производство в суде апелляционной инстанции, рассмотрение апелляционной жалобы, изменение приговора или определения суда судом апелляционной инстанции.

This article is devoted to the theoretical research of powers the court appeal on the results of review of appeal complaint. The main powers of court appeal by changing of sentence or court order, cancellation of sentence or court order and appointment of new review at the first instance and making judgments by the court appeal are analyzed.

Key words: proceedings at the court appeal, review of appeal, changing the sentence or court order by the court appeal.

Постановка проблеми. Провадження в суді апеляційної інстанції відіграє важливу роль у нейтралізації помилок, допущених судами першої інстанції, які ухвалили незаконні та необґрунтовані рішення. Більше того, наявність в суду апеляційної інстанції повноважень щодо зміни та скасування рішень суду першої інстанції, а також можливості ухвалити новий вирок чи ухвалу

гарантує, що кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, буде притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не буде обвинувачений або засуджений, жодна особа не буде піддана необґрунтованому процесуальному примусу і що до кожного учасника кримінального провадження буде застосована належна правова процедура. В рівній

мірі повноваження суду апеляційної інстанції стосовно залишення вироку або ухвали без змін гарантують набрання законної сили тільки законними, обґрунтованими та вмотивованими судовими рішеннями і, відповідно, також сприятимуть реалізації завдань кримінального провадження.

Можливість суду вищої інстанції визнавати та виправляти помилки суду нижчого рівня підвищує репутацію судової системи України в цілому, створює в очах учасників кримінального провадження переконання у правильності прийнятого судом рішення, що в сучасних умовах є вкрай необхідним.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Дослідженням окремих питань перегляду судових рішень, які не набрали законної сили займалися як науковці, так і практичні робітники, а саме: М. Бобченко, О. Костюченко, В. Коротун, А. Кудрявцева, В. Маляренко, В. Мармаш, В. Маринів, В. Сліпченко, В. Теремецький та ін.

Формулювання завдання дослідження. Завдання даної статті полягає в загальному теоретичному аналізі окремих положень чинного Кримінального процесуального кодексу, якими визначені повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги, та отриманні на цих підставах нових знань щодо перегляду судових рішень, які не набрали законної сили.

Виклад основного матеріалу дослідження. У передбачених законом випадках суд апеляційної інстанції може змінити вирок або ухвалу суду. Відповідно до ч. 1 ст. 408 КПК зміна вироку може мати місце при необхідності: пом'якшення призначеного покарання, коли апеляційний суд визнає, що покарання за своєю суворістю не відповідає тяжкості кримінального правопорушення

та особі обвинуваченого; зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення і застосування статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність про менш тяжке кримінальне правопорушення; зменшення сум, які підлягають стягненню, або збільшення цих сум, якщо таке збільшення не впливає на обсяг обвинувачення і правову кваліфікацію правопорушення; в інших випадках, коли зміна вироку не погіршує становища обвинуваченого.

Ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру суд апеляційної інстанції може змінити у випадках зміни правової кваліфікації діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, і застосування статті (частини статті) цього закону, яка передбачає відповідальність за менш тяжке діяння та пом'якшення виду примусових заходів медичного або виховного характеру.

Відповідно до ч. 1 ст. 415 КПК суд апеляційної інстанції також наділений правом скасувати вирок чи ухвалу суду першої інстанції і призначити новий розгляд в суді першої інстанції якщо за наявності підстав для закриття судом провадження в кримінальній справі його не було закрито; судові рішення ухвалено незаконним складом суду; судові провадження здійснено за відсутності обвинуваченого, крім випадків передбачених ст. 381 КПК, або прокурора, крім випадків, коли його участь не є обов'язковою; судові провадження здійснено за відсутності захисника, якщо його участь є обов'язковою; судові провадження здійснено за відсутності потерпілого, належним чином не повідомленого про дату, час та місце судового засідання; порушено правила підсудності; у матеріалах провадження відсутній журнал судового

засідання або технічний носій інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції.

Слід мати на увазі, що скасовуючи вирок чи ухвалу та призначаючи новий розгляд в суді першої інстанції, суд апеляційної інстанції не має прав вирішувати наперед питання про доведеність чи недоведеність обвинувачення, достовірність або недостовірність доказів, переваги одних доказів над іншими, застосування судом першої інстанції тієї чи іншої статті КК (ч. 2 ст. 415 КПК). При цьому, висновки і мотиви, по яким апеляційний суд скасував вирок або ухвалу, є обов'язковими для суду першої інстанції під час нового розгляду (ч. 3 ст. 415 КПК).

Скасувати обвинувальний вирок чи ухвалу і закрити кримінальне провадження суд апеляційної інстанції може за наявності обставин, передбачених ст. 284 КПК. Зокрема, кримінальне провадження підлягає закриттю, якщо:

1. встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
2. встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
3. не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
4. набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
5. помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
6. існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

7. потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
8. стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;
9. у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
10. якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК.

Перелік цих обставин є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Скасувати вирок суду першої інстанції та ухвалити свій вирок апеляційна інстанція може у випадках:

1. необхідності застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення чи збільшення обсягу обвинувачення (п. 1 ч. 1 ст. 420 КПК);
2. необхідності застосування більш суворого покарання (п. 2 ч. 1 ст. 420 КПК);
3. скасування необґрунтованого виправдувального вироку суду першої інстанції (п. 3 ч. 1 ст. 420 КПК);
4. неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання (п. 4 ч. 1 ст. 420 КПК).

В процесуальній літературі відмічається, що вказаний перелік випадків, при яких суд апеляційної інстанції може скасувати вирок суду першої інстанції й ухвалити свій вирок, передбачений у ст. 420 КПК, є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає [1, с. 243; 2, с. 872; 3, с. 754; 4, с. 107]. В той же час, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму листі № 10-1717/0/4-12 від 21.11.2012 «Про деякі питання порядку здійснення

судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» наголошує, що наведений перелік випадків, коли апеляційний суд скасовує вирок суду першої інстанції, не є вичерпним і постановлення судом апеляційної інстанції нового вироку можливо за умови, якщо в апеляційній скарзі висловлено прохання про постановлення нового вироку (див. п. 27 вказаного листа) [5]. Але будь-яка конкретизація про можливість постановлення вироку апеляційним судом поза правилами ст. 420 КПК відсутня. Вважаємо, що постановлення вироку судом апеляційної інстанції може мати місце лише у випадках, чітко окреслених КПК.

Подальший аналіз цієї статті свідчить, що вирок суду апеляційної інстанції може бути тільки обвинувальним. В літературі справедливо наголошується, що проблемою ст. 420 є те, що вона без змістовних змін повторює ст. 378 КПК 1960 року і зберігає обвинувальний ухил суду, позбавляючи суд апеляційної інстанції можливості ухвалити виправдувальний вирок у разі непідтвердження вимог сторони обвинувачення [6, с. 750].

Уявляється, що суд апеляційної інстанції (як суд вищої ланки) не повинен мати менше повноважень щодо можливості ухвалення виправдувального вироку ніж суд першої інстанції.

Особливістю вироку суду апеляційної інстанції є те, що він має відповідати вимогам статей 370, 371, 373, 374 КПК. Окрім того, у ньому необхідно викласти: зміст вироку суду першої інстанції, короткий зміст вимог апеляційної скарги, мотиви ухваленого судового рішення, рішення по суті і вимог апеляційної скарги.

Скасування судом апеляційної інстанції ухвали про застосування

примусових заходів медичного чи виховного характеру з постановленням своєї ухвали може мати місце у випадках: 1) необхідності правової кваліфікації діяння, передбаченого КК, як більш тяжкого; 2) застосування більш суворого виду примусових заходів медичного чи виховного характеру; 3) скасування необгрунтованої ухвали суду про відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру та закриття кримінального провадження щодо неосудного або неповнолітнього з тих мотивів, що вони не вчинили діяння, передбаченого КК (ч. 3 ст. 420 КПК).

Зміст ухвали суду апеляційної інстанції визначений у ст. 419 КПК. Ухвала суду апеляційної інстанції складається із вступної, мотивувальної і резолютивної частин, у яких зазначається: дата і місце її постановлення; найменування суду апеляційної інстанції, прізвища та ініціали суддів і секретаря судового засідання; найменування (номер) кримінального провадження; прізвище, ім'я та по батькові підозрюваного, обвинуваченого, рік, місце і день його народження, місце народження і місце проживання; стаття КК, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа; ім'я (найменування) учасників судового провадження; короткий зміст вимог апеляційної скарги і судового рішення суду першої інстанції; узагальнені доводи особи, яка подала апеляційну скаргу; узагальнений виклад позиції інших учасників судового провадження; встановлені судом першої інстанції обставини; встановлені судом апеляційної інстанції обставини з посиленням на докази, а також мотиви визнання окремих доказів недопустимими чи неналежними; мотиви, з яких суд апеляційної інстанції виходив при

постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався; висновок суду апеляційної інстанції по суті вимог апеляційної скарги; рішення щодо запобіжного заходу; розподіл процесуальних витрат; строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

У випадку, коли апеляційна скарга залишається без задоволення, в ухвалі також зазначаються підстави, з яких скарга визнається необґрунтованою. Якщо судові рішення скасовується або змінюється в ухвалі вказується, які норми закону порушені, сутність цих порушень або необґрунтованість вироку чи ухвали.

Ухвала або вирок суду апеляційної інстанції набирають законної сили з моменту їх проголошення і стають обов'язковими для осіб, які беруть

участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України. Процесуальні питання щодо виконання судових рішень вирішується одноособово суддею суду першої інстанції, якщо інше не встановлено КПК.

Таким чином, КПК встановлено низку повноважень суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги, які сприяють ефективному виправленню слідчих та судових помилок в кримінальному провадженні, але в той же час вони є не зовсім досконалими й потребують певного розширення і надання можливості суду апеляційної інстанції ухвалювати виправдувальний вирок.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова — Х.: Право, 2012. — 664 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. — К.: Юстініан, 2012. — 1224 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. — Х.: Одісей, 2013. — 1104 с.
4. Кудрявцев А. В., Смирнов В. П. Апелляционное производство в уголовном процессе России: монографія. — М.: «Юрлитинформ», 2013. — 216 с.
5. Лист Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 10-1717/0/4-12 від 21.11.2012 «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: / <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1717740-12>.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / За ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. — Х.: Фактор, 2013. — 1072 с.